

Elmarknad med effektiv konkurrens

Nordisk slutkundsmarknad och elområden

Det har nu gått sjutton år sedan omregleringen av den svenska elmarknaden genomfördes. Den nordiska elmarknaden är idag en av de mest välutvecklade avreglerade marknaderna i världen. Trots detta återstår mycket att göra för att få den att fungera ännu bättre och för att i alla delar vara en nordisk marknad. Kundernas krav ökar, dels att påverka sin förbrukning och vilken el som ska produceras och även skapa möjligheter för kunderna att bli sina egna elproducenter. Vi har även fått ett antal nya elproducenter inom vindkraft som också är helt beroende av den avreglerade elmarknadens funktion.

Tre storkoncerner dominerar elmarknaden i Sverige. Vattenfall, E.ON och Fortum kontrollerar tillsammans cirka 70 procent av slutkundsförsäljningen, närmare 90 procent av elproduktionen och över hälften av elnäten. Det är ännu en bit kvar tills vi har en gemensam fysisk elmarknad i Norden. Flaskhalsar i överföringssystemen gör att marknaden i praktiken är uppdelad i flera olika geografiska områden och även Sverige är marknaden uppdelad i fyra elområden.

När det gäller upprättandet av en europeisk slutkundsmarknad har EU-kommissionen konstaterat att mycket återstår innan en sådan kan bli verklighet och föreslår regler för ett gradvis upprättande av en sådan marknad. OE menar att det i och för sig är bra, men att det med hänsyn till tidsaspekten understryker vikten av att arbetet med att skapa en nordisk harmoniserad marknad prioriteras. Vi ser en gemensam nordisk slutkundsmarknad som ett viktigt steg mot en gemensam europeisk elmarknad.

De fysiska och legala förutsättningarna för krafthandel mellan länderna förbättras. En naturlig process i detta avseende är att planera för och så småningom etablera en mellanstatlig systemoperatör, som garanterar lika villkor för marknadens aktörer. Förhållningssättet bör vara att konsekvent eftersträva en successiv harmonisering av de nationella regelverken i Norden, och på sikt även i övriga Europa. Gemensamma konkurrensregler och en samordnad tillsyn från konkurrensmyndigheterna har högsta prioritet.

När omregleringen av elmarknaden genomfördes förutsatte det skulle skapa en fungerande gemensam nordisk marknad eftersom marknadsstrukturen i Sverige var sådan att det annars inte fanns några förutsättningar för en effektiv konkurrens. Oberoende Elhandlare är därför en pådrivare i processen att harmonisera den nordiska slutkundsmarknaden. Detta krav på harmoniserade regler omfattar självklart också den finansiella elmarknaden.

Den centrala frågan i detta sammanhang måste vara effekterna för slutkunderna och att de har mycket att vinna på gemensam nordisk marknad. Det är även viktigt att skapa förutsättningar för att få in nya aktörer - med eller utan produktion - på marknaden för att öka konkurrensen.

Detta förutsätter allt hela eller merparten av den fysiska produktionen bjuds in på Nord Pools spotmarknad samt att marknaden fungerar som en gemensam nordisk slutkundsmarknad.

Detta kräver in sin tur att det finns en fungerande marknad med finansiella instrument som gör det möjligt att hantera prISRISKER såväl över tiden som mellan olika geografiska områden.

Vi menar att man för att sträva mot en gemensam nordisk slutkundsmarknad med fungerande konkurrens, skall man ha så få prisområden som möjligt - helst bara ett - och att existerande flaskhalsar så långt som möjligt byggs bort på sikt.

Omsättningsavgiften på Nord Pool

Oberoende Elhandlare anser att utvecklingen av en gemensam nordisk slutkundsmarknad är ett väsentligt steg för att få en elmarknad med effektiv konkurrens och därmed motverka de vertikalt integrerade företagens dominans på marknaden. Det är i detta sammanhang viktigt att säkerställa att lagstiftningen harmoniseras i de nordiska länderna och att regelverket utformas så att det inte snedvrider konkurrensen. Det är av största vikt att oberoende elhandlare och aktörer som inte utgör en del av vertikalt integrerad kraftkoncern ges rimliga möjligheter att konkurrera på marknaden. Detta motverkas om avgiftsstrukturen på spot- och balansmarknaden ger vertikalt integrerade företag fördelar i förhållande

till en oberoende elhandlare eller energimäklare/portföljförvaltare vid upphandling för en större kund, som är beredd att bli aktör på spot- och balansmarknaden med eget balansansvar. En väsentlig förbättring i detta avseende var när genomförts är en-prisystemet på balanskraft infördes på förbrukningssidan. Detta medförde att de tidigare sammanlagringsvinsterna försvann och att riskerna för slutkunder på balansmarknaden minskades väsentligt.

Dessvärre finns det fortfarande inslag i avgiftsstrukturen som snedvrider konkurrensen till nackdel för oberoende aktörer på elmarknaden. Detta gäller i princip de fasta avgifterna på Nord Pool Spot och på Svenska Kraftnät, men dessa ligger i dag på en relativt låg nivå och utgör därför inte något större problem. Vad som har en mer påtagligt snedvridande effekt är Nord Pools omsättningsavgift. Den är i dag 0,0325 Euro per MWh (varav handelsavgift 0,03 och clearingavgift 0,0025). Ett vertikalt integrerat företag får en konkurrensfördel genom att det varken behöver sälja den produktionsvolym eller köpa den volym på spotmarknaden, som det skall leverera till en kund. Detta gäller i princip såväl aktörer som använder Gross bidding som aktörer som nettar innan de handlar på spotmarknaden. Höjs omsättningsavgiften så förstärks denna snedvridning av konkurrensen och omvänt om den sänks så förbättras konkurrensen på marknaden.

För att begränsa den negativa effekten av Nord Pools omsättningsavgift på konkurrensen **föreslår Oberoende Elhandlare att:**

Omsättningsavgiften på spotmarknaden skall baseras på omsättningen i respektive anmälningssområde. Detta stämmer väl överens med nuvarande regelverk som inte tillåter nettning mellan olika länders prisområden. Det skulle också öka andelen förutsägbara intäkter för Nord Pool Spot eftersom risken för nettning av stora volymer minskar. T.ex. kan inte produktion i anmälningssområde 1 nettas mot förbrukning i andra områden. Enligt våra beräkningar skulle Nord Pool Spot med dessa förutsättningar kunna sänka omsättningsavgiften med ca 20 procent utan att totalintäkten skulle minska. Oberoende Elhandlare anser att detta skulle förbättra konkurrensen avsevärt eftersom de nettade volymerna då blir betydligt mindre och omsättningsavgifterna kommer då att fördelas på olika aktörer på ett mer konkurrensneutralt sätt.

Finansiella instrument på elmarknaden

Samtliga avtal utom avtal med spotpriser och fasta marginaler kräver prissäkringar med hjälp av finansiella instrument. Alla aktörer behöver då använda såväl råvaruderivat som valutasäkringar. Alla konsumenters elpriser är direkt beroende av utvecklingen på den finansiella elmarknaden. Detta gäller för såväl privata konsumenter och energitunga processindustrier. Utvecklingen av nya kontraktsformer för små elkunder har gått så fort att man inte längre kan säga att den finansiella elmarknaden endast används av professionella aktörer.

Oberoende Elhandlare anser att den finansiella elmarknaden, som är en grundförutsättning för konkurrens på elmarknaden, måste utvecklas så att den blir såväl konkurrensneutral som transparent och med en förbättrad likviditet även för längre kontrakt. En utvecklad finansiell elmarknad är en absolut förutsättning för att motverka oligopolsituationen inom elproduktion.

OE ser mycket positivt på att den finansiella delen av Nord Pool sedan några år ägs och drivs av NASDAQ OMX. Det ger ett fokus på den finansiella elbörsen i syfte att stimulera produktutveckling och därigenom skapa incitament till höga marknadsandelar för terminshandeln och därmed en effektivare prissättning.

Enligt egna uppgifter svarar den finansiella elbörsen för cirka 40-50 procent av den finansiella handeln i Norden. Omsättningen är dock väldigt ojämnt fördelad i den finansiella handeln, de långa terminskontrakten har en mycket dålig likviditet. Här sker handeln nästan uteslutande direkt med elproducenterna. Det leder till en osäkerhet om prissättningen och att spreadarna blir onödigt stora.

En av de stora riskerna som snedvrider konkurrensen är hanteringen av marknadsinformation. Den största risken för missbruk av marknadsinformation finns hos vertikalt integrerade företag med kärnkraftsproduktion. Dagens informationshantering för kärnkraften gör det omöjligt för oberoende aktörer att göra egna analyser och bedömningar om kärnkraftens tillgänglighet och produktionsförmåga. Det har varit extra tydligt vid de vintrar när kärnkraften har dålig tillgänglighet och det har varit underskott i hydrologin. Vid dessa tillfällen fungerar inte prissättningen tillfredsställande.

OE vill vidare peka på att det ligger ett grundläggande strukturellt problem i att de stora kraftproducenterna också är elhandelsbolag. Alla elbolag med produktion genomför handel i egen bok med el-derivat i syfte att dra fördel av framtida elprisförändringar. Det finns därför en risk för att producenterna håller tillbaka information om produktionsförhållanden för gynna den egna handeln med informationsövertaget. Det är uppenbart att det finns intressekonflikter mellan dessa företags egen handel och deras kommissionshandel.

Det är precis som för spothandeln mycket viktigt för prisbildningen och förtroendet för elmarknaden att de vertikalt integrerade företagens internhandel flyttar ut till en elbörs. Den större likviditeten ger förutsättningar för en innovativ elmarknad med en för kunderna viktig produktutveckling. En viktig faktor för att säkerställa att kunderna i framtiden har möjlighet att hantera sina risker till lägsta möjliga kostnad.

Vår bedömning är att förtroendet för elmarknaden är avgörande för att kunna öka intresset från de finansiella aktörerna att vara aktiva i tradingen på elbörsen. De finansiella aktörerna är viktiga för att förstärka konkurrensen och attrahera ytterligare likviditet som förbättrar prisbildningen.

En väl fungerande finansiell marknadsplats är även av stor betydelse för de nya elproducenter som etablerar sig genom utbyggnaden av förnyelsebar energi. De behöver precis som kunderna en marknadsplats där förtroendet för prisbildningen är stort och där det sker en produktutveckling så att de kan hantera sina risker. De nya elproducenterna inom vindkraften kommer inte vara vertikalt integrerade och har därför ett större behov av marknadsplatsen än dagens elproducenter.

OE värnar den nordiska modellen med systempris som skapar en stor finansiell elmarknad och är negativa till ett införande av finansiella transaktionsrättigheter (FTR) på den nordiska elmarknaden. Risken är att det skulle försämra likviditeten på CfD – marknaden samt att stora vertikalt integrerade elföretag skulle använda FTR för handel över gränser mellan olika nationella marknader och vilket skulle öka andelen bilaterala avtal och minska omsättningen av elterminer på Nordpool.

Vertikal separation av elhandel från elproduktion

En prissättning i vertikalt integrerade företag som ligger under priserna på Nord Pool får med nödvändighet förödande konsekvenser för elhandelsföretag utan egen elproduktion och som köper sin el på kraftbörsen till gällande priser.

EI:s rapport för några år sedan om vertikal separation av elproduktion och elhandel identifierar de faktorer som påverkas vid en fullständig ägarseparation. Tyvärr är EI:s slutsats att fördelarna är mindre än det stora ingrepp som det innebär att förbjuda vertikal separation. I det fall det ska göras krävs ett gemensamt EU beslut för att gå vidare i frågan. OE driver frågan vidare i Bryssel. I Sverige har staten chansen att gå vidare utan ny lagstiftning genom att skilja ut Vattenfalls elförsäljning i ett eget bolag utanför Vattenfall koncernen.

En vertikal separation har flera positiva effekter varav en viktig är att förbättra den finansiella marknaden genom att förutsättningarna för att likviditeten för långa kontrakt förbättras. Kraven på en utvecklad informationshantering från kärnkraften skulle också påskyndas när marknaden inte domineras av vertikalt integrerade företag.

Oberoende Elhandlare anser att en vertikal separation av elproduktionen från elhandeln vore ett mycket effektivt sätt att säkerställa att de vertikalt integrerade företagen inte skaffar sig konkurrensfördelar genom att korssubventionera elhandelsverksamheten från elproduktionen.

Timvis mätning och avräkning av elanvändningen

OE anser att effektiviteten på elmarknaden för förbättras avsevärt om alla elanvändare kan anpassa sitt beteende till den aktuella marknadssituationen. Kan energianvändarna begränsa sin elkonsumention, när energiproduktionskostnaderna stiger och/eller när man närmar sig det maximala effektuttaget, så minskar kapacitetskraven och behovet av en effektreserv begränsas samtidigt som den

samhällsekonomiska effektiviteten ökar. Schablonavräkning subventionerar bundna avtal, vilket minskar vinsten för kunden att styra sin förbrukning.

OE vill därför att alla kunder ska timmätas och timavräknas och ser att ett införande skulle kunna ske till 2015/2016. I samband med övergången till månadsvis mätning installerades nya mätare i elnäten. En betydande andel av dessa mätare klarar även av att hantera timvis mätning. Timmätning är en förutsättning för att marknaden för smarta hem ska kunna utvecklas och en del av infrastrukturen på en väl fungerande elmarknad.

Det första steget i timvis mätning för hushållskunder som infördes 2012 där kunden själv kan begära timvis mätning har många svagheter och en är att nätägarna får välja mellan två olika sätt att avräkna kunderna. OE önskar att det ändras så snart som möjligt och att dessa kunder avräknas per timme.

Oberoende Elhandlare förslår följande åtgärder för att förbättra konkurrensen och prisbildningen på elmarknaden:

- Skapa förutsättningar för ökad elproduktion av nya aktörer och/eller förbättrade importmöjligheter på en integrerad nordisk/europeisk elmarknad.
- Det bör vara obligatoriskt att bjuda in all fysisk produktion på elbörsen. Detta bör gälla såväl i Norden som på EU-nivå.
- Omsättningsavgiften på spotmarknaden skall baseras på omsättningen i respektive anmälningssområde samt att den ska beräknas på brutto- och inte nettovolymen.
- Regelverken i Norden harmoniseras så att man får en gemensam nordisk slutkundsmarknad.
- För att motverka en hög marknadskoncentration och risk för konkurrensbegränsande samverkan ska kors- och samägande av elproduktions-anläggningar mellan konkurrerande företag förbjudas.
- Förbättra förutsättningarna för en fungerande konkurrens på den svenska elmarknaden genom att skilja ut Vattenfall elförsäljning och bilda ett nytt elbolag med staten som ägare.

- EU bör införa ett krav på en vertikal separation av elproduktion och handel med el.
- Bygg ut den fysiska överföringskapaciteten i stamnätet för att få en mer integrerad nordisk marknad och väsentligt mindre förekomst av uppdelning i olika prisområden. Målet är ett prisområde i Norden.
- Svenska Kraftnät bör garantera överföringskapacitet i näten mellan olika prisområden för att skapa en bättre fungerande prisbildning på CfD marknaden. Det ger även SvK incitament att bygga bort flaskhalsar i stamnätet och kommer minska prisområdesskillnaderna till gagn för kunderna.
- Svenska Kraftnät bör få i uppdrag att auktionera ut CfD:er.
- Att de nordiska länderna bildar en Nordisk Oberoende Systemoperatör (NISO) och på sikt även ett gemensamt stamnätsbolag och en gemensam TSO för hela börsområdet för att harmonisera regelverken och skapa ett gemensamt prisområde.
- Att effektreserven bjuds in på Nord Pool tidigare och prissätts på ett annat sätt än idag.
- Det bör göras en översyn av vilka åtgärder man bör använda sig av vid extrema tillfällen för att undvika elprischocker, som sänker förtroendet för elmarknaden och för att ha rörliga elavtal. När spotpriserna går över 2-3 kr/kWh så fungerar inte prissättningen tillfredsställande. Åtgärder som kan utredas är t.ex. om man kan ha en andra budomgång för efterfrågesidan eller att sänka takpriset i balansansvarsavtalet.
- Timmätning och timavräkning för alla kunder måste bli en standard och är en del av infrastrukturen på elmarknaden. I dagsläget är det viktigt att alla aktiva kunder, som valt timvisa avtal också avräknas timvis.
- Konkurrensmyndigheterna i de nordiska länderna bör samordna sin tillsyn och arbeta för att uppnå mer konkurrensfrämjande företags- och ägarstrukturer på elmarknaden.
- Att Finansinspektionen utövar en aktiv tillsyn även av råvaruderivat på den svenska marknaden. Detta får inte hindras av att Nord Pool ligger i Norge.
- Att Finansinspektionen deltar aktivt i EU:s arbete med att skapa gemensamma regler för den finansiella elmarknaden.
- Samarbetet mellan de nationella tillsynsmyndigheterna är nödvändigt för att säkerställa en gemensam europeisk elmarknad över de nationella gränserna. Vi anser vidare att det är positivt att man har inrättat en EU-myndighet (ACER) för internationell tillsyn och samarbete mellan de nationella

tillsynsmyndigheterna.

- Vi anser att regelverket RWEMIT för övervakning av energimarknaderna på EU-nivå, som i stor utsträckning styr ACERs verksamhet, är bra och att det även är bra med det ökade ansvar och nya uppgifter som Ei får.